

ریاست جمهوری
ستاد مبارزه با مواد مخدر
دفتر تحقیقات و آموزش

عنوان :

«وین اسناد سیاست گذاری شامل سند جامع
"حمایت های اجتماعی و درمان اعتیاد"، "سند
جامع تحقیقات"، و "سند راهبردی مقابله با عرضه
مواد مخدر روان گردان ها"

مجریان :

دکتر محسن روشن پژوه
دکتر آفرین رحیمی موقر
دکتر محمدعلی احمدوند

عنوان: تدوین اسناد سیاست‌گذاری شامل سند جامع "حمایت‌های اجتماعی و درمان اعتیاد"، "سند جامع تحقیقات"، و "سند راهبردی مقابله با عرضه مواد مخدر و روان‌گردان‌ها"
مسئول کمیته راهبری تدوین و تلخیص: حمید رضا صرامی
مجریان طرح و گروه تلخیص: دکتر محسن روشن پژوه، دکتر آفرین رحیمی موقر، دکتر محمدعلی احمدوند (مجریان)، حمیدرضا صرامی، محمدعلی محمدی‌فر
همکاران گروه تلخیص: مجید قربانی، الهام حمزه‌زاده توفیقی
ناظر علمی تلخیص: مظفر صادقی
ویراستار تلخیص: محمود نجفی
همکار ناظر علمی تلخیص: مجید قربانی

به سفارش: دفتر تحقیقات و آموزش دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری
ناشر: دنیای درون (۰۹۲۰۶۱۰۸۴۴۰) لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

ریت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۶ **شمارگان:** ۳۰۰۰ **نسخه شابک:** ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۷۰-۴-۵

شناسه:	روشن پژوه، محسن، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور:	تدوین اسناد سیاست‌گذاری شامل سند جامع "حمایت‌های اجتماعی و درمان اعتیاد"، "سند جامع تحقیقات" و "سند راهبردی مقابله با عرضه مواد مخدر و روان‌گردان‌ها" / مجریان محسن روشن پژوه، آفرین رحیمی موقر، محمدعلی احمدوند؛ گروه تلخیص محمدعلی محمدی‌فر، محمود نجفی، همکاران گروه تلخیص: مجید قربانی، الهام توفیقی؛ ناظر علمی مظفر صادقی، همکار ناظر علمی مجید قربانی؛ [رای] ستاد مبارزه با مواد مخدر؛ به سفارش دفتر تحقیقات و آموزش دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری.
مشخصات نشر:	تهران: دنیای درون، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری:	۲۳۹ ص؛ ۱۹×۲۵/۱۰ م.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۹۸۳۷۰-۴-۵
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
موضوع:	معتادان به مواد مخدر — ایران — توانمندسازی
موضوع:	Drug addicts -- Rehabilitation -- Iran
موضوع:	معتادان به مواد مخدر — ایران — خدمات اجتماعی
موضوع:	Social work with drug addicts -- Iran
موضوع:	داروها -- ایران — مبارزه و کنترل -- داروهای توهم‌زا
موضوع:	Drug control -- Iran -- Hallucinogenic drugs
شناسه افزوده:	رحیمی موقر، آفرین، ۱۳۴۴- Rahimi Movaghar, Afarin-
شناسه افزوده:	احمدوند، محمدعلی، ۱۳۳۸-
شناسه افزوده:	ستاد مبارزه با مواد مخدر. دبیرخانه. دفتر تحقیقات و آموزش
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ ۹۲۳۵/۹ الف / HV۵۸۴۰
رده بندی دیویی:	۳۶۲/۲۹۳۰۹۵۵ شماره کتابشناسی ملی: ۴۹۲۵۰۶۸

نشانی: تهران، بلوار اشرفی اصفهانی، بالاتر از میدان پونک، جنب مجتمع فرهنگی تفریحی هویزه، پلاک ۲۰ ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری (دفتر تحقیقات و آموزش)
تلفن: ۴۷۳۶۱۷۰۱، صندوق پستی: ۱۴۶۹۹۱۵۸۳۴

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
سخن اول.....	۹
پیشگفتار.....	۱۲
سند جامع حمایت‌های اجتماعی و درمان اعتیاد کشور.....	۱۳
مقدمه.....	۱۴
شیوع مصرف مواد در ایران.....	۱۷
مرحله اول: تدوین پیش نویس (ویرایش) اول سند.....	۱۹
مرحله دوم: جمع آوری دیدگاه صاحب‌نظران درباره پیش نویس اول سند.....	۲۲
مرحله سوم: نگاشته‌اری کارگاه مشورتی کمیته علمی-راهبردی تدوین سند.....	۲۲
مرحله چهارم: تدوین پیش‌نویس سوم سند.....	۲۳
مرحله پنجم: جمع آوری دیدگاه صاحب‌نظران درباره پیش نویس سوم سند.....	۲۳
مرحله ششم: تدویر ویرایش نهایی براساس نظرات جمع‌بندی شده.....	۲۳
مرحله هفتم: ارائه نسخه نهایی به ادارات درمان و حمایت‌های اجتماعی.....	۲۴
نقاط قوت در سیاست‌گذاری.....	۲۴
نقاط قوت در برنامه‌ها و اجرا.....	۲۵
نقاط قوت در زیر ساختها.....	۲۵
نقاط ضعف در تولید.....	۲۵
نقاط ضعف در سیاست‌گذاری.....	۲۵
نقاط ضعف در برنامه ریزی ها.....	۲۷
نقاط ضعف در اجرا و ارائه خدمات.....	۲۹
نقاط ضعف در زیر ساختها.....	۳۲
فرصت‌های پیشروی درمان، زیانکاهی و حمایت‌های اجتماعی در ایران.....	۳۳
تهدیدهای پیشروی درمان، بازتوانی، زیان کاهی و حمایت‌های اجتماعی در ایران.....	۳۴
راهکارهای بهبود وضعیت درمان، بازتوانی، زیان کاهی و حمایت‌های اجتماعی در ایران.....	۳۵
مدل مفهومی سند جامع درمان، بازتوانی و حمایت‌های اجتماعی اعتیاد.....	۳۸
حمایت‌های اجتماعی در درمان، بازتوانی و زیان کاهی اختلال مصرف مواد.....	۴۳
چشم‌انداز، مأموریت، اهداف، سیاستها، راهبردها، برنامه‌ها و شاخص‌ها.....	۴۴
راهبردهای خرد.....	۴۶
سیاستها و راهبردهای خرد مرتبط.....	۴۸

۵۰	..... عناوین برنامه های ملی
۵۰	..... شاخص ها
۵۲	..... شاخص های برنامه های ملی
۵۲	..... برنامه های ملی و شاخص های مرتبط
۵۵	..... نظام اجرایی سند (مراحل اجرا، زمانبندی و دوره های بازبینی سند)
۵۶	..... مرحله دوم: طراحی و تدوین نظامنامه اجرای سند
۵۶	..... مرحله سوم: عملیاتی نمودن سند
۵۷	..... زمانبندی اجرای و دوره های بازبینی سند
	سند جامع تحقیقات مبارزه همه جانبه با موادمخدر و روانگردان ها و پیش- ازهای غیر قانونی ۱۴۰۰-۱۳۹۶..... ۵۹
۶۰	..... ضرورت تدوین این سند
۶۱	..... وضعیت مواد کشور
۶۳	..... نگرانی های کلی به وضعیت تولید علم در کشور
۶۷	..... روش تدوین سند
۶۷	..... تشکیل کمیته تدوین سند
۶۷	..... مطالعه علم سنجی شروع صرف مواد و اعتیاد در ایران در طول سالهای ۹۱-۱۳۸۷.....
۶۸	..... بررسی هزینه پژوهش اعتیاد کشور و بررسی مشکلات انتشار نتایج مطالعات
۶۹	..... تدوین پیش نویس اول سند و جمع آوری دیدگاه های صاحب نظران درباره ی آن.....
۷۰	..... تدوین ویرایش دوم سند و جمع آوری دیدگاه های صاحب نظران درباره ی آن.....
۷۰	..... تدوین ویرایش سوم و جمع آوری صاحب نظران درباره ی مناطق مختلف کشور درباره ی آن.....
	روزآمدسازی پژوهشهای ملی ضروری و پژوهشهای با اولویت های امر مصرف مواد و اعتیاد..... ۷۱
۷۶	..... تعاریف
۸۰	..... مروری بر برخی برنامه های پژوهش اعتیاد کشورهای دیگر.....
۸۱	..... برنامه استراتژیک سوء مصرف مواد در استرالیا.....
۸۴	..... برنامه استراتژیک پژوهش مواد کشور ترکیه.....
۸۵	..... برنامه استراتژیک پژوهش مواد کشور انگلیس.....
۸۷	..... برنامه استراتژیک پژوهش مواد انستیتیوی ملی سوء مصرف مواد آمریکا.....
۸۹	..... توصیف وضعیت پژوهش اعتیاد کشور.....
۸۹	..... ساختارهای درگیر در پژوهش اعتیاد کشور.....
۹۳	..... نقش سایر سازمانهای اجرایی در پژوهش اعتیاد کشور.....

۹۴	معاونت سلامت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
۹۵	سازمان زندان ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور
۹۵	مراکز تحقیقاتی فعال در زمینه اعتیاد
۱۰۳	نقش سازمانهای بین المللی در پژوهش اعتیاد کشور
۱۰۴	منابع و بانک های اطلاعات پژوهش اعتیاد کشور
۱۰۷	وضعیت پژوهش اعتیاد کشور از نظر علم سنجی
۱۱۰	وضعیت اعتبارات پژوهش اعتیاد کشور
۱۱۲	تحلیل وضعیت پژوهش اعتیاد کشور
۱۱۲	فرت ها
۱۱۲	معرفی
۱۱۴	نیست ها
۱۱۶	تهدیدها
۱۱۸	دوم- برنامه مدیریت پژوهش اعتیاد کشور
۱۱۸	اهداف
۱۲۰	سیاستها، اصول و موارد
۱۲۱	سیاستهای مرتبط با اولویتهای پژوهش
۱۲۱	راهبردها
۱۲۲	برنامه های ملی
۱۲۳	پروژه های برنامه های ملی
۱۲۵	نظام اجرایی سند
۱۲۷	تشریح پروژه ها و طرح های عملیاتی هر یک
۱۲۷	برنامه ملی اول- تربیت و ارتقای علمی نیروی انسانی پژوهشگر در کشور
۱۲۹	برنامه ملی دوم- همافزایی مالی و علمی برای تحقیقات اعتیاد کشور
۱۳۲	برنامه ملی سوم- راه اندازی و استقرار نظام پژوهشهای ملی ضروری کشور
۱۳۳	برنامه ملی چهارم- هدایت پژوهشهای اعتیاد به سمت پژوهش های دارای اولویت بالا
۱۳۵	برنامه ملی پنجم- راه اندازی، روزآمدسازی و نگهداری بانک اطلاعات پژوهش های اعتیاد کشور
۱۳۵	برنامه ملی ششم- توزیع دانش و انتقال دانش تولید شده برای متخصصان، پژوهشگران و ارائه دهندگان خدمت و تبادل دانش تولید شده میان متخصصان
۱۳۶	برنامه ملی هفتم- ترجمه دانش تولید شده برای بهره بردای سیاستگذاران، ارائه دهندگان خدمت و مردم
۱۳۸	اولویتهای پژوهشی اعتیاد و مواد
۱۳۹	اولویتهای ملی ضروری
۱۴۰	

فهرست جامع اولویت‌های پژوهشی مواد و اعتیاد..... ۱۴۳

۱- اولویت‌های پژوهشی برای شناخت وضعیت اعتیاد کشور (شیوع، روند، شدت)..... ۱۴۳

۲- اولویت‌های پژوهش برای شناخت عوامل موثر بر بروز اعتیاد..... ۱۴۴

۳- اولویت‌های شناخت عوامل مرتبط با پیشرفت اعتیاد، رفتارهای پرخطر همراه و بروز عوارض..... ۱۴۶

۴- اولویت‌های پژوهش در مداخلات موثر بر پیشگیری..... ۱۴۷

۵- اولویت‌های پژوهش برای شناخت و بهبود نظام ارائه خدمات پیشگیرانه..... ۱۴۹

۶- اولویت‌های پژوهش برای شناخت مداخلات موثر درمانی..... ۱۵۰

۷- اولویت‌های پژوهش برای شناخت و بهبود نظام ارائه خدمات درمانی..... ۱۵۳

۸- اولویت‌های پژوهش برای شناخت مداخلات موثر کاهش زیان..... ۱۵۵

۹- اولویت‌های پژوهش برای شناخت و بهبود نظام ارائه خدمات کاهش زیان..... ۱۵۶

۱۰- اولویت‌های پژوهش در امر مقابله با عرضه..... ۱۵۷

۱۱- اولویت‌های پژوهش در مسائل حقوقی و قضائی..... ۱۵۹

۱۲- اولویت‌های پژوهش در امر مدیریت و پژوهش اعتیاد کشور..... ۱۶۰

پیوست ۱: گزارش مطالعه علم سنجی موضوع مصرف مواد و اعتیاد در ایران در طول پنج

سال اخیر (۱۳۹۱-۱۳۹۲)..... ۱۶۱

اهداف..... ۱۶۲

روش کار..... ۱۶۲

مرحله ۱: جستجو در بانک‌های اطلاعاتی..... ۱۶۲

مرحله ۲: حذف موارد تکراری..... ۱۶۴

مرحله ۳: ارزیابی عنوان و خلاصه سوابق جهت دارا بودن معیار ورود..... ۱۶۵

مرحله ۴: ارزیابی عنوان و خلاصه مقالات و استخراج اطلاعات..... ۱۶۶

مرحله ۵: ورود اطلاعات استخراج شده به نرم افزار..... ۱۶۷

مرحله ۶: تجزیه و تحلیل داده‌ها و تهیه گزارش نهائی..... ۱۶۷

نتایج..... ۱۶۷

نوع ماده اعتیاد آور مورد بررسی..... ۱۶۸

حوزه‌های مطالعات..... ۱۶۹

روش مطالعات..... ۱۷۲

نوع آزمودنی و مکان جمع‌آوری نمونه‌ها..... ۱۷۳

مقایسه علم سنجی پنج ساله ۹۱-۱۳۸۷ و سی ساله ۸۱-۱۳۵۲..... ۱۷۴

نتیجه‌گیری..... ۱۷۵

پیوست ۲: بررسی هزینه پژوهش اعتیاد کشور و بررسی مشکلات انتشار نتایج مطالعات..... ۱۷۷

روش کار..... ۱۷۷

نتایج..... ۱۷۸

نتیجه‌گیری..... ۱۸۱

۱۸۳.....	سند راهبردی مقابله با عرضه مواد مخدر و روان گردان ها
۱۸۴.....	مقدمه
۱۸۷.....	اهداف سند: هدف غایی (هدف چشم اندازی، عمل پذیر و دست یافتنی)
۱۸۸.....	قلمرو سند
۱۹۰.....	فرایند طراحی سند
۱۹۳.....	پیشینه
۱۹۸.....	مطالعه تطبیقی
۲۱۰.....	اصول و ارزش های حاکم
۲۱۳.....	تجزیه و تحلیل و شناخت راهبردی
۲۱۸.....	تحلیل عملکرد مقابله با عرضه مواد مخدر و روان گردان ها
۲۲۱.....	موضوع راهبردی شماره ۱: اشراف اطلاعاتی
	موضوع راهبردی شماره ۲: کنترل مواد شیمیایی و پیش سازهای مواد مخدر و روان گردان
۲۲۴.....	
۲۲۵.....	موضوع راهبردی شماره ۳: برداشت و نگهداری مقابله ای
۲۲۶.....	موضوع راهبردی شماره ۴: کنترل مواد مخدر و روان گردان ها
۲۲۸.....	موضوع راهبردی شماره ۵: کنترل مصرف و مرز
	موضوع راهبردی شماره ۶: مقابله با قاچاق و توزیع و مصرف مواد مخدر و روان گردان
۲۲۹.....	
۲۳۰.....	موضوع راهبردی شماره ۷: زیر ساخت های انسانی و سازمانی
۲۳۳.....	موضوع راهبردی شماره ۸: دیپلماسی و تعاملات منطقه ای و بین المللی

مواد مخدر و روان گردان ها به عنوان يك سیستم هوشمند، فعال، پویا، خلاق و داینامیک با عمر بیش از شش هزار سال، ضمن نشانه روی مستمر میکروسیستم اجتماعی (خانواده)، مزو سیستم اجتماعی (مدارس، دانشگاه ها و محیط های کاری) و ماکرو سیستم اجتماعی (محلله های شهری و روستایی)، با جذب مشتریان جدید، به دنبال استمرار حیات خود بوده، به گونه ای که افراد را در سنین مختلف، مشاغل، جنسیت، تأهل و مجرد، تحصیلات متفاوت، شهری و روستایی و با دلایل گوناگون به سمت خود جذب می نماید. این سیستم در آستانه ی هزاره سوم، با افزایش اندازه و حجم پدید، نسبت به تولید انواع مواد مخدر، مواد محرک، مواد توهم زا و مواد استنشاقی در دردت ورزیده تا به تواند ضمن کسب سود نامشروع، هم زمان نسبت به انهدام و قتل عام نوجوانان و جوانان اقدام نماید. پیچیدگی و ابهام این سیستم، آینده نگری آن را با مشکل مواجه می سازد. لیکن با نیم نگاهی به گذشته این پدیده، می توان آینده احتمالی اعتیاد را در افزایش میزان مصرف مواد و قاچاق آن، تغییر الگو و نوع مواد مصرفی با وسعت دامنه و نوع آنها، کاهش سن، افزایش ورود زنان و افراد تحصیل کرده و مشاغل به جرگه مصرف کنندگان، اد، گسترش کشت و تولید مواد در کشور افغانستان، احتمال کشت خشخاش در آسایش میاز و افزایش تقاضا در کشورمان، کاهش مانایی در درمان اعتیاد و افزایش عود به رفتار کشت معتادان به چرخه اعتیاد، جستجو کرد. به منظور مدیریت صحیح امر مبارزه دربعاد سخت اراری (مبارزه با عرضه) و نرم افزاری (کاهش تقاضا)، نیازمند علم سازمان یافته، اسال به راه سیستمی و همه جانبه نگر به جای روش های خطی- جزیره ای و هیجانی، تقویت دانش برنامه ریزی و ارزشیابی مستمر فعالیت ها به منظور سنجش میزان اثر بخشی اقدامات باشیم. با توجه به قرار گرفتن اعتیاد به عنوان اولین اولویت آسیب های اجتماعی کشور، امید می رود با افزایش حساسیت، دغدغه، نقش آفرینی و مشارکت کلیه اساتید صاحب نظران در عرصه جهاد مقدس مبارزه با مواد مخدر و روان گردان ها، شاهد تقویت رهنمونی نمودن برنامه های پیشگیری وضعی، پیشگیری فرهنگی و اجتماعی، درمان و کاهش آسیب اعتیاد، به بالاترین سطح شواهد و استاندارد سازی آنها در سطح کشور باشیم تا موجبات ضربه زدن به استراتژی های سیستم مواد مخدر و روان گردان ها فراهم شود.

حمید صرامی

مشاور دبیر کل و مدیر کل دفتر تحقیقات و آموزش

ستاد مبارزه با مواد مخدر ریاست جمهوری